

UNIVERSIDAD COMPLUTENSE
MADRID

FACULTAD DE GEOGRAFÍA E HISTORIA
DEPARTAMENTO DE HISTORIA MODERNA
E HISTORIA CONTEMPORÁNEA

C/ Profesor Aranguren, s/n.
28040 Madrid
Teléfono: 91 394 5865.
dp438@ucm.es

Madryt, 25 września 2023 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Bartosz STUŁA pt. NARRACJE HISTORYCZNE W KOMIKSACH AMERYKAŃSKICH I LATYNOAMERYKAŃSKICH XX I XXI WIEKU napisanej pod kierunkiem dr. hab. Macieja Janika, emerytowanego prof. UJD

Rozprawa doktorska Bartosza Stuli jest bardzo oryginalnym i niezwykle istotnym przedmiotem badań. Historycy są coraz bardziej świadomi tego, jak ważne jest, aby nasza praca znajdowała odzwierciedlenie w budowaniu świadomości historycznej narodów. To, co często pozostaje w specjalistycznych czasopismach i monografiach, które nie opuszczają kręgu samych specjalistów od historii, powinno - społeczna funkcja historiografii - informować o sposobie, w jaki ludzie kontemplują swoją przeszłość. Zazwyczaj tak się nie dzieje. Zazwyczaj wyobrażenia społeczeństw o przeszłości opierają się na fragmentach, kliszach i stereotypach przekazywanych za pośrednictwem środków masowego przekazu. Dlatego tak ważne jest przeanalizowanie i zbadanie sposobu, w jaki kino, telewizja, muzyka popularna i literatura masowa przedstawiają przeszłość, aby zrozumieć jej postrzeganie przez społeczeństwo. Jednym z narzędzi, które przez znaczną część XX wieku było niezwykle wpływowe w budowaniu świadomości historycznej, był komiks, tak zwane "kino ubogich" (Fellini). Przez znaczną część stulecia komiksy prasowe, magazyny komiksowe, książki komiksowe i kompilacje komiksów wypełniały czas wolny milionów ludzi i w znacznym stopniu przyczyniły się do ich edukacji. Tym bardziej, że choć komiksy zaczynały jako medium dla dorosłych na łamach amerykańskiej prasy, szybko stały się jednym z najważniejszych środków wyrazu dla dzieci. W swoim złotym okresie magazyny komiksowe publikowały miliony egzemplarzy, które były czytane

UNIVERSIDAD COMPLUTENSE
MADRID

FACULTAD DE GEOGRAFÍA E HISTORIA
DEPARTAMENTO DE HISTORIA MODERNA
E HISTORIA CONTEMPORÁNEA

C/ Profesor Aranguren, s/n.
28040 Madrid
Teléfono: 91 394 5865.
dp438@ucm.es

przez więcej niż jedną osobę, co doprowadziło do ich ekspansji i wpływu. Z tego powodu temat pracy doktorskiej Pana Stuli jest niezwykle merytoryczny.

Badanie wstępne

Dwa wybrane studia przypadku są również istotne: Stany Zjednoczone i Ameryka Łacińska. Jednak, badanie obu Ameryk jest moim zdaniem przesadą, biorąc pod uwagę ogromną produkcję komiksów historycznych na tak rozległym terytorium. Być może lepiej byłoby ograniczyć korpus prac do Stanów Zjednoczonych i co najwyżej jednego innego kraju dla porównania. Jednak pomimo tego wrażenia, w rzeczywistości praca doktorska zachowuje bardzo dobrą równowagę między dwiema przestrzeniami geograficznymi.

Innym aspektem jest porównanie. Podczas gdy porównania historyczne mają długą tradycję, porównania w historii kultury lub historii wizualnej są rzadziej stosowane. Dlatego decyzja doktoranta o zbadaniu przedmiotu pracy poprzez mniej lub bardziej systematyczne porównanie - na ile pozwalają na to źródła - jest godna pochwały, również ze względu na brak precedensów czy modeli. W mojej opinii porównywanie w historii kultury jest niezwykle potrzebne, a przyjęcie dwóch konkretnych regionów (Stanów Zjednoczonych i Ameryki Łacińskiej), aby zobaczyć, w jaki sposób ewoluowały historyczne narracje wizualne, jest bardzo trafnym wyborem w ramach projektu badawczego.

Struktura

Praca składa się ze wstępu, pięciu długich rozdziałów i wniosków, a także zwykłych sekcji dotyczących źródeł, bibliografii i listy ilustracji. Po części metodologicznej i teoretycznej następuje prezentacja studiów przypadku i jeden rozdział, w którym opracowano większość porównania przypadków. Jest to zatem klasyczna struktura porównawcza, która zapewnia przejrzystość ekspozycji tezy.

Wprowadzenie

Wprowadzenie w bardzo konkretny sposób przedstawia teoretyczne i metodologiczne aspekty pracy magisterskiej. Z jednej strony wyjaśnia powody wyboru tematu, które są bardzo przekonujące: "Praca, zatytułowana Narracje historyczne w komiksie amerykańskim i latynoamerykańskim XX i XXI wieku,

UNIVERSIDAD COMPLUTENSE
MADRID

FACULTAD DE GEOGRAFÍA E HISTORIA

DEPARTAMENTO DE HISTORIA MODERNA
E HISTORIA CONTEMPORÁNEA

jest studium, którego celem jest pokazanie, w jaki sposób w jednym z gatunków współczesnej popkultury, jakim jest komiks, a konkretnie powieść graficzna, tworzone są narracje przybliżające masowemu odbiorcy wybrane treści historyczne, z wykorzystaniem elementów historii akademickiej." (s. 5.)

Mam pewien problem z twierdzeniem, że wiele uwagi należy poświęcić różnicom kulturowym (np. "Osobnym problemem w analizie zagadnienia historii w latynoamerykańskich i amerykańskich narracjach komiksowych jest kontrast między reprezentacjami historii zachodniej półkuli przez te dwie kultury oraz odmienna forma ich narracji" (s. 9). scharakteryzowanie ich jako różnych "kręgów kulturowych" wymaga od nas jasnego zdefiniowania, co to jest, czego w tekście nie uczyniono. Co więcej, biorąc pod uwagę, że język i semantyka komiksów w Ameryce Łacińskiej zostały bezpośrednio wyeksportowane ze Stanów Zjednoczonych, może to nie być najwłaściwsze podejście. Dobrze, że później, we wnioskach, autor relatywizuje ten dystans kulturowy, podkreślając również ciągłość kulturową między Amerykami a Europą (s. 299).

Podstawy teoretyczne i metodologiczne (rozdziały 1 i 2)

Po wstępie znajduje się pierwszego rozdziału, właściwie poświęcony "Formie powieści graficznej", w którym język i pojęcia komiksu są analizowane w różnych aspektach. Może to być męczące dla czytelnika zaznajomionego już z tematem, ale jest przydatne dla zrozumienia użycia pojęć w całej pracy. Autor dokonał tej ekspozycji z wyraźną znajomością tematu oraz zwięzłym i adekwatnym wyjaśnieniem, które przekazuje czytelnikowi to, co najważniejsze, bez popadania w redundancję. Wyjaśnienie, czym w istocie jest "powieść graficzna", jest jednym z najlepszych i najbardziej kompletnych, jakie kiedykolwiek czytałem. Bibliografia jest również znakomita, od międzynarodowych klasyków (Eisner) po najlepsze przykłady polskich badań nad komiksem (Szyłak).

Autor odważył się również wprowadzić kilka nowych aspektów, takich jak analiz emocji. Co ciekawe, autor mówi o tym, że "poprzez media takie jak komiks, które nie są kojarzone z gatunkami wzniosłymi, możliwe jest wyjście poza kanon i odzwierciedlenie sfery emocji towarzyszących wydarzeniu" (s. 18). Ogólnie rzecz biorąc, rozprawa wielokrotnie porusza aspekty związane z

C/ Profesor Aranguren, s/n.
28040 Madrid
Teléfono: 91 394 5865.
dp438@ucm.es

UNIVERSIDAD COMPLUTENSE
MADRID

FACULTAD DE GEOGRAFÍA E HISTORIA

DEPARTAMENTO DE HISTORIA MODERNA
E HISTORIA CONTEMPORÁNEA

emocjami, ale w żadnym miejscu nie podaje bibliografii ani aparatu teoretycznego nowych badań na temat historii emocji. Mimo wszystko, rozdział pierwszy jest bardzo skuteczny i dobrze skonstruowany.

Rozdział drugi wydaje mi się jednak bardziej problematyczny. To zrozumiałe, że aby porównać kulturę wizualną dwóch kultur, trzeba je najpierw zdefiniować. Nie tylko dlatego, że kultura nie jest bytem kompletnym, odrębnym i zamkniętym (czyja kultura? elity? wieś, miasto, klasa robotnicza, warstwa urzędników państwowych, młodzież, starość...?), ale także dlatego, że - jak już zostało powiedziane - o ile pewne aspekty - na przykład gastronomię - można oddzielić w przypadku kilku narodów latynoamerykańskich od Stanów Zjednoczonych, to właśnie w konstruowaniu kultury masowej siła przykładu północnoamerykańskiego jest na tyle duża, że można mówić o hybrydyzacji, splątaniu czy różnorodnych crossoverach. Użyta koncepcja "narodu" (tylko Smith jest cytowany, i to pośrednio) jest bardzo słaba: być może lepiej byłoby użyć koncepcji takich jak Benedict Anderson i jego "wyobrażone społeczności", które są dokładnie tym, co Autor bada w swojej pracy i który jest cytowany przez Autora, ale nie został wykorzystany jako matryca badawcza. Brakuje mi też klasycznej "Kultury amerykańskiej" Józefa Chałasińskiego (1962), którą uważam za jedną z najbardziej niezwykłych analiz tego przedmiotu.

Reszta rozdziału to klasyczna historia polityczna państw Ameryki Łacińskiej i Stanów Zjednoczonych, dobrze zsyntetyzowana i wydobywająca aspekty, które autor może później wykorzystać do rozwinięcia swoich badań, a także syntezę historii komiksu w obu badanych regionach. To ostatnie jest przedsięwzięciem niezwykłym ze względu na rozproszenie źródeł, niedostatek tekstów syntetycznych i liczbę przykładów do opracowania. Można powiedzieć, że jest to niezwykła część projektu.

Studia przypadków (rozdziały 3 i 4)

Strony poświęcone ekspozycji historii w komiksie amerykańskim rozwijają cały szereg świetnie dobranych przykładów. Podkreślenie kreacji Kapitana Ameryki jako ucieleśnienia stereotypowo amerykańskiego bohatera teoretycznie ustrukturyzowanego w rozważaniach nad tym, co wojna oznaczała dla

C/ Profesor Aranguren, s/n.
28040 Madrid
Teléfono: 91 394 5865.
dp438@ucm.es

UNIVERSIDAD COMPLUTENSE
MADRID

FACULTAD DE GEOGRAFÍA E HISTORIA

DEPARTAMENTO DE HISTORIA MODERNA
E HISTORIA CONTEMPORÁNEA

konsolidacji narodu amerykańskiego, jest pomysłem nietuzinkowym, pozwalającym znacznie lepiej zrozumieć miejsce komiksu w kształtowaniu kultury wizualnej i wizerunku własnego narodu amerykańskiego. Również kolonizacji zachodnich terenów dzisiejszych Stanów Zjednoczonych, albo Terroryzm i Zimna wojna. Za bardzo ciekawą uważam analizę "Sknerus McKwacz - amerykański symbol biznesmana" - której poświęcono kilka stron. Jest to obraz, który daje wgląd w momenty konstruowania wizerunku Amerykanina nie tylko w Ameryce, ale także w Europie i na świecie. Jest więc dobrze dobranym obiektem analizy.

Sekcja poświęcona superbohaterom w okresie zimnej wojny jest prawdopodobnie najbardziej uzasadniona z całej rozprawy, biorąc pod uwagę, że z jednej strony istnieje już znaczna ilość wcześniejszych analiz, a z drugiej strony jest to centralny temat dla bohaterów, którzy zostali ostatecznie skonsolidowani w samym okresie historycznym, który pozostawił ważną tradycję wizualną, którą można dobrze przeanalizować.

Rozdział poświęcony komiksom latynoamerykańskim jest, jak już wspomniałem, najbardziej skomplikowany i trudny, jednak pomimo rozproszenia i niedostatecznego zbadania tematu, autorowi udaje się pokazać nam najistotniejsze tematy dla zrozumienia wykorzystania komiksów w prezentacji historii krajów Ameryki Łacińskiej. Kuba jest być może najbardziej interesującym przypadkiem ze względu na ciągłą aktualność ideologicznych schematów kubańskiego nacjonalizmu i znaczenie medium komiksu dla kubańskiego społeczeństwa. Autor słusznie wspomina - i nie jest to jedyny raz - o niektórych sposobach, w jakie rzeczywistość historyczna jest zniekształcana przez dyskurs narracyjny komiksu, który stara się uwypuklić aspekty ważne dla nacjonalizmu, ale które zwykle nie są niczym więcej niż mitami.

Jest to jeszcze bardziej widoczne w innych użytych przykładach, takich jak powieść graficzna o rewolucji meksykańskiej, w której wymieniono mity i stereotypy, które scenarzysta (Paco Ignacio Taibo II) zdecydował się włączyć i utrzymać. Różne formy estetyczne powieści graficznych można również dostrzec w analizie różnych tematów "narodowych". Wybrane przykłady (takie jak kolumbijska "bajka" czy chilijski steampunk) pozwalają nam zrozumieć ogromną rozpiętość kulturową komiksowego medium. Jednak dla celów porównania z

UNIVERSIDAD COMPLUTENSE
MADRID

FACULTAD DE GEOGRAFÍA E HISTORIA

DEPARTAMENTO DE HISTORIA MODERNA
E HISTORIA CONTEMPORÁNEA

gatunkiem północnoamerykańskim być może należało wybrać bardziej konwencjonalne produkty, takie jak historie dla dzieci w czasopiśmie masowych, które być może byłyby bardziej porównywalne z komiksami superbohaterskimi.

Komiksowe narracje historyczne. Konkluzje

Rozdział 5 przedstawia bardzo szeroką analizę narracji historycznej za pomocą komiksów, wyciągając wnioski z konkretnych badanych przypadków. Omówiono w nim na przykład, w jaki sposób komiksy umożliwiają pokazanie wizualnych aspektów historii, które są nieobecne w zwykłym sposobie jej przedstawiania. Ostatecznie autor proponuje definicję komiksu historycznego („Komiksy historyczne to takie przekazy wizualno-werbalne, których podstawową przesłanką do powstania jest intencja historiograficzna respektująca elementarne zasady narracji historiograficznej lub improwizacja narracyjna na kanwie historii...”, s. 270), co z kolei pozwala mu stworzyć klasyfikację tego typu komiksów na dwie różne gałęzie i co w pewnym sensie można odnieść także do innych gatunków, takich jak gry wideo czy powieści historyczne. Twierdzą więc, że jest to szczęśliwa definicja i że może pomóc w analizie tego produktu kulturowego (w rzeczywistości sam autor od razu stosuje ją do tych samych powieści graficznych i komiksów, które analizował w studiach przypadku).

Wnioski z pracy można podsumować jednym, niezwykle jasnym i konkretnym zdaniem: „obecna wizualizacja w komiksie to nic innego jak swoista metaforyzacja zjawisk społeczno-polityczno-ekonomiczno-kulturalnych, będących składnikami historii.” (s. 303). Myślę, że nie mógłbym bardziej zgodzić się z autorem. Biorąc pod uwagę, że to medium (komiks) jest niezwykle ważne w kulturze popularnej - i nie tylko - konieczne jest, aby historycy wzięli je pod uwagę, przeanalizowali, wykorzystali i docenili w takim stopniu, w jakim pozwoli nam to lepiej zrekonstruować przeszłość, a także lepiej przekazać wyniki tej rekonstrukcji.

C/ Profesor Aranguren, s/n.
28040 Madrid
Teléfono: 91 394 5865.
dp438@ucm.es

UNIVERSIDAD COMPLUTENSE
MADRID

FACULTAD DE GEOGRAFÍA E HISTORIA

DEPARTAMENTO DE HISTORIA MODERNA
E HISTORIA CONTEMPORÁNEA

Podsumowanie

Zasadniczo jest to praca doktorska, która poprzez analizę treści serii wizualnych produktów kulturowych (komiksów) wyjaśnia, w jaki sposób to medium zostało wykorzystane do pokazania wybranych aspektów historii niektórych państw. Analiza Pana Stuli jest bogata, złożona i wykazuje dużą znajomość medium oraz historii zarówno komiksów, jak i badanych regionów. Moim zdaniem można było pokusić się o więcej informacji na temat recepcji komiksów oraz kontekstu ich powstawania. Wymagałoby to jednak innego rodzaju pracy i innego rodzaju zespołu badawczego. Po lekturze tekstu uważam, że jest on doskonałym przykładem tego, co analiza "historii niekonwencjonalnej" może wnieść do historiografii. Autor wykazuje się niezwyklej dojrzałością badawczą i osobistą. Jest to, moim zdaniem, wyjątkowa praca doktorska i uważam również, że autor powinien być zachęcany do publikowania go w języku polskim, jak również w języku angielskim, tak aby jego treść mogła być doceniona w międzynarodowej akademii. Z pełnym przekonaniem uważam, iż przedłożona mi do oceny dysertacja spełnia wymogi i wnoszę o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Stwierdzam również, że w mojej ocenie, rozprawa zasługuje na wyróżnienia.

Firmado:

José María Faraldo Jarillo

Universidad Complutense de Madrid

Facultad de Geografía e Historia

Departamento de Historia Moderna e Historia Contemporánea

C/Profesor Aranguren, s/n, Planta 10, despacho 41

28040 Madrid

jmfarald@ucm.es